

УДК: 351

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5\(20\)-156-165](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5(20)-156-165)

Мурашко Віталій Сергійович,

старший викладач кафедри публічного адміністрування, аспірант, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: +38 (063) 495 31 43, e-mail: murashko.vitalii1981@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8668-2043

Мурашко Віталій Сергеевич,

старший преподаватель кафедры публичного администрирования, аспирант, Межрегиональная Академия управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: +38 (063) 495 31 43, e-mail: murashko.vitalii1981@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8668-2043

ния персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: +38 (063) 495 31 43, e-mail: murashko.vitalii1981@gmail.com

Murashko Vitaliy Serhiyovych,

Senior Lecturer, Department of Public Administration, Postgraduate Student, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, tel.: +38 (063) 495 31 43, e-mail: murashko.vitalii1981@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8668-2043

КАТЕГОРІЙНІ ТА ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Проаналізовано проблеми категорійних та державно-управлінських аспектів формування національної безпеки. Розкрито сутність терміна “безпека” у процесі розвитку ідей дискурсивної демократії, де він розглядався як “цінність”, певний “суспільний інтерес”, “благо”. Однак, зазначено, що такий підхід не враховує, що поняття “безпека” можна інтерпретувати ширше як категорію філософську, а відтак — і категорію теорії-державної-політики та державного управління. При цьому, визначено, що зростаючий інтерес до вивчення сутності поняття “безпека” у контексті її світоглядно-філософського розуміння, залежить від багатьох факторів. Серед яких, зокрема, складність та неузгодженість сучасних процесів трансформації геополітичного та гео-економічного поля, усвідомлення необхідності вирішення глобальних проблем безпеки та фундаментальних суспільно-політичних та соціально-економічних змін, що останнім часом простежуються у багатьох країнах світу і мають вирішальний вплив на міжнародну та національну безпеку.

Доведено, що зміст національної безпеки визначається ступенем захищеності національних інтересів; станом захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави, докільля у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз; станом захисту національних інтересів від різного роду загроз, який досягається завдяки цілеспрямованій діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства з метою гарантування прав людини та основних свобод, їх прогресивного розвитку та стабільності конституційного ладу. Разом з тим обґрунтовано, що національна безпека держави полягає не тільки у захисті національних інтересів, а й у підтримці відповідних і необхідних умов існування як держави і суспільства, так і окремих громадян. Відповідно, забезпечення таких сприятливих умов є необхідною умовою реалізації національних інтересів та цілей.

Ключові слова: формування категоріально-понятійного апарату національної безпеки, національна безпека держави, реалізація національних інтересів та цілей, обороноздатність держави.

КАТЕГОРИЙНЫЕ И ГОСУДАРСТВЕННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Проанализированы проблемы категорийных и государственно-управленческих аспектов формирования национальной безопасности. Раскрыт смысл термина “безопасность” в процессе развития идей дискурсивной демократии, где он рассматривался как “ценность”, определенный “общественный интерес”, “благо”. Однако, отмечено, что такой подход не учитывает, что понятие “безопасность” можно интерпретировать шире, как категорию философскую, а следовательно — и категорию теории государственной политики и государственного управления. При этом, отмечено, что растущий интерес к изучению сущности понятия “безопасность”, в контексте его мировоззренчески-философского понимания, зависит от многих факторов. Среди них, в частности, сложность и несогласованность современных процессов трансформации геополитического и геоэкономического полей, осознание необходимости решения глобальных проблем безопасности и фундаментальных общественно-политических и социально-экономических изменений, которые в последнее время прослеживаются во многих странах мира и имеют решающее влияние на международную и национальную безопасность.

Доказано, что содержание национальной безопасности обозначено степенью защищенности национальных интересов, состоянием защиты жизненно важных интересов личности, общества и государства, окружающей среды в различных сферах жизнедеятельности от внутренних и внешних угроз; состоянием защиты национальных интересов от различного рода угроз, которое достигается благодаря целенаправленной деятельности органов государственной власти и институтов гражданского общества в целях обеспечения

прав человека и основных свобод, их прогрессивного развития и стабильности конституционного строя. Вместе с тем, обосновано, что национальная безопасность государства заключается не только в защите национальных интересов, но и в поддержке соответствующих и необходимых условий существования как государства и общества, так и отдельных граждан. Соответственно, обеспечение таких благоприятных условий является необходимым условием реализации национальных интересов и целей.

Ключевые слова: формирование категориально-понятийного аппарата национальной безопасности, национальная безопасность государства, реализация национальных интересов и целей, обороноспособность государства.

CATEGORICAL AND STATE-ADMINISTRATIVE ASPECTS OF THE NATIONAL SECURITY FORMATION

Abstract. The publication is devoted to the problems of categorical and state-administrative aspects of the national security formation. The term “security” is analyzed in the process of development of ideas of the discursive democracy, where it was considered as a value, a certain public interest, a good. However, this approach does not take into account that the concept of “security” can be interpreted more broadly as a category of philosophical and, therefore, a category of theory of public policy and public administration. However, it is noted that the growing interest in studying the essence of the concept of “security”, in the context of its world-philosophical understanding, depends on many factors. These include, in particular, the complexity and inconsistency of the current processes of transformation of the geo-political and geo-economic fields, the awareness of the need to solve global security problems and fundamental socio-political and socio-economic changes that have recently been traced in many countries of the world and have a decisive impact on the international and national security.

It is proved that the content of the national security is seen in the degree of protection of the national interests; the state of protection of the vital interests of the individual, the society and the state, environment in various spheres of life activity from internal and external threats; the state of protection of the national interests against all kinds of threats, which is achieved through the deliberate activity of the public authorities and civil society institutions in order to guarantee human rights and fundamental freedoms, their progressive development and stability of the constitutional order. At the same time, it is substantiated that the national security of the state consists not only in the protection of the national interests, but also in support of appropriate and necessary conditions of existence of both the state, society and individual citizens. Accordingly, the provision of such favourable conditions is a prerequisite for the realization of the national interests and goals.

Keywords: formation of categorical-conceptual apparatus of the national security, national security of the state, realization of the national interests and goals, defense capability of the state.

Постановка проблеми. За останнє десятиліття зросли загрози щодо міжнародної та національної безпеки через ймовірність появи нових ядерних країн, зростаючий невизначений вплив глобалізаційних процесів на розвиток міжнародних відносин, особливо, через жорстоку конкуренцію за перерозподіл сфер впливу на світову економіку, що відчувається гостро в енергетичному секторі, а також, використання силових методів при реалізації національних інтересів. У більшості країн спостерігається постійне зростання витрат на розробку новітніх систем озброєнь. Як результат, питання про існування України як інтегрованої та суверенної держави може бути поставлене на порядок денний, якщо накопичений потенціал загроз національній безпеці не буде реалізований без застосування відповідних механізмів розробки та реалізації державної політики, спрямованої на захист інтересів держави [1, с. 11].

На мою думку, основним механізмом реалізації такої політики є державне управління у сфері забезпечення національної безпеки. Державне управління, як спосіб існування соціальної організації, є її невід'ємною складовою. Державне управління, що забезпечує функціонування і розвиток суспільства, в цілому, здійснюється в рамках політичної системи і включає в себе політичний аспект, а також, пов'язані з ним форми держави. У сучасних наукових дослідженнях державне управління розглядається як явище та процес, що здійснюється, переважно, у межах виконавчої гілки влади [2]. Водночас, на мою думку,

державне управління не обмежується діяльністю органів виконавчої влади внаслідок взаємодії з іншими державно-владними структурами, законодавчої та судової гілок влади, що суттєво впливає на економічне та суспільно-політичне середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сфері національної безпеки державне управління характеризується особливостями, які істотно розмежовуються, наприклад, конкретними засобами управління, певним способом дій та питаннями впливу на ті чи інші процеси. Дослідженню процесів державного управління у сфері національної безпеки України присвячені роботи Г. Ситника [3], С. Крука [4], О. Евсюкової [5], Т. Стукаліної [6], С. Ларіної [7], А. Помаза-Пономаренка [8], М. Орла [9] та інших. Варто зазначити, що процес формування категоріально-понятійного апарату національної безпеки стає практично неможливим без наукового сприйняття основ її законодавчого закріплення, основних законодавчих норм, які регулюють суспільні відносини у процесі забезпечення захищеності важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Отже, у цьому контексті варто зрозуміти, що таке безпека, у цілому.

Мета статті полягає в окресленні категорійних та державно-управлінських аспектів формування національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Вчені досліджують поняття “безпека” як складне соціальне явище, використовуючи різні підходи та аспекти до його трактування, що, у свою чергу,

призводить до відсутності єдиного визначення й бачення змісту понять “безпека” та “національна безпека”. Відразу зазначимо, що поняття “безпека” є набагато ширшим за поняття “національна безпека”, воно є родовим для поняття “національна безпека”. У сучасній науковій літературі безпека тлумачиться по-різному, наприклад [10]:

- з точки зору психологічного знання — це потреба у захисті життєвих інтересів людей;

- з точки зору філософсько-соціологічного знання — це стан та тенденції розвитку державних структур, інститутів та настроїв населення, раціональне співвідношення свободи та засобів для її захисту;

- з точки зору юридичного знання — система правових гарантій, що забезпечує повноцінне гарантування прав та свобод людини, визначених законами для захисту осіб, суспільства та ін.

Зростаючий інтерес до вивчення сутності поняття “безпека”, у контексті її світоглядно-філософського розуміння, залежить від багатьох факторів. Серед яких, зокрема, складність та неузгодженість сучасних процесів трансформації геополітичного та геоекономічного полів, усвідомлення необхідності вирішення глобальних проблем безпеки та фундаментальних суспільно-політичних та соціально-економічних змін, що останнім часом простежуються у багатьох країнах світу і мають вирішальний вплив на міжнародну та національну безпеку.

Як правило, при дослідженні сутності терміну “безпека” вчені зосереджуються на трьох її вимірах:

- концептуальному (онтологічні і гносеологічні основи безпеки);

- практичному (безпека розглядається у контексті відображення певних потреб життєдіяльності особи, суспільства, держави і міжнародної спільноти);

- ціннісному (філософія безпеки, культура безпеки тощо).

У свою чергу, багато науковців поєднують поняття “безпека” із поняттям “небезпека”. В основному, це пов’язано з інстинктом самозбереження в еволюції живої природи. Тобто, існування будь-якої живої істоти залежить від того, як вона може ідентифікувати та оцінювати фактори (включаючи фактори зовнішнього середовища), які загрожують її фізичному існуванню [11].

Таким чином, треба зазначити, що небезпека та безпека — це певна діалектична взаємодія, що динамічно поєднана і характеризує умови життя об’єктів у природі. Варто зауважити, що немає безпеки без небезпеки і навпаки. Більше того: небезпечно для одного об’єкта є безпечним для іншого і безпечно для одного, небезпечно для іншого. Розглянемо детальніше деякі аспекти безпеки (див. табл.).

Отже, як видно із таблиці, безпека це одна із найважливіших потреб людини, поряд з необхідністю в їжі, одязі, житлі тощо. Це означає, що потреба в безпеці є основною передумовою появи людей у світ, а її забезпечення — основа прогресивного розвитку суспільства. На сучасному етапі, вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають безпеку як стан захисту від певних загроз та небезпек. Тому, тлумачний словник української мови

Характеристики аспектів безпеки

№ пор.	Аспект безпеки	Характеристика аспектів безпеки
1	Онтологічний	Безпека існує в різних формах (природа, людська істота, соціальна та духовна сторони буття індивіда), в яких загальна структура її існування та небезпеки зведені до мінімуму. Ця об'єктивна реальність забезпечує захист усього живого, включаючи явища, процеси та закони, які діють у світі
2	Гносеологічний	Аспекти безпеки безпосередньо пов'язані з характеристиками її пізнання. У процесі історичного розвитку засвоюються чуттєвий досвід та раціональні знання про основи безпеки. Накопичені знання перетворюються на практичний досвід та достовірну інформацію
3	Аксіологічний	Аксіологічний аспект полягає в тому, що безпека має багато універсальних цінностей, таких як добро, правда і краса, хоча її зміст і значення в різні періоди розуміються по-різному. Безпека створює найкращі умови для підтримки гармонійної сутності та сталого розвитку суспільства. Інформація про безпеку дає людині свободу робити вибір і показує свою цінність

визначає безпеку як стан, коли ніщо нікому не загрожує [12].

Поняття “безпека” у тлумачному словнику В. Даля визначається як “відсутність небезпеки; збереження, надійність...” [13, с. 67], але, на наш погляд, таке спрощене бачення поняття “безпека” є недостатнім, особливо коли це тлумачення зроблено у суто мовному контексті, адже відсутність небезпеки означає можливість досягнення людиною такої ідеальної ситуації, коли немає труднощів та загроз життю суспільства. Однак, у реальному житті загрози завжди існували, існують і існуватимуть, більше того, вони мають різну структуру та масштаби щодо викликів розвитку людської цивілізації.

Варто зазначити, що досить цікавим є дослідження В. Липкана, який здійснив певну типологію поняття “безпека”, на основі аналізу нормативно-правових актів, відповідних доктрин і концепцій, а, також, енциклопедичної та довідкової літератур

і зробив висновок про те, що існує чотири підходи щодо тлумачення поняття “безпека” [14, с. 363–363]:

- статистичний (безпека як стан захищеності);
- апофатичний (безпека як відсутність загроз і небезпек);
- діяльний (безпека як система заходів, спрямованих на створення певних безпечних умов існування);
- пасивний (безпека як дотримання певних параметрів та норм, від забезпечення яких вона безпосередньо залежить).

Вважаю, що таке різнобічне тлумачення дає можливість розглядати безпеку як специфічну особливість динамічних соціальних змін і як комплексний критерій оцінки її якості, що характеризує стан розвитку сучасних державно-управлінських процесів. На цьому ж акцентує свою увагу і В. Могилевський, вважаючи безпеку “показником якості будь-якої сучасної системи як цілісності” [15, с. 225].

На думку А. Уолферса, безпека об'єктивно означає відсутність загроз, а суб'єктивно — відсутність страху, тобто присутність відчуття, що суспільним цінностям не буде нанесено шкоду [16]. На мою думку, розгляд безпеки як певного стану захищеності людей від загроз і небезпек є дещо спрощеним, утилітарним підходом, згідно з яким є певні набуті цінності та інтереси і якщо виникає загроза таким цінностям (інтересам) тоді фіксується небезпека.

У процесі розвитку ідей дискурсивної демократії, безпека розглядалася як цінність, певний суспільний інтерес, благо. Однак, такий підхід не враховує, що поняття “безпека” можна інтерпретувати ширше, як категорію філософську, а відтак — і категорію теорії-державної-політики та державного управління. На це, зокрема, звертає увагу Г. Ситник, констатує, що поняття “безпека” — категорія філософська і її суть, у науковому плані, повною мірою, ще не досліджена, особливо коли мова йде про національну безпеку. Доказом сказаного є постійні дискусії навколо різних підходів щодо визначення поняття та забезпечення національної безпеки [17, с. 35].

Хочемо зазначити, що коли поняття “національна безпека” увійшло у політичний лексикон на Заході, його використовували, насамперед, як синонім обороноздатності держави і до середини 80-х років ХХ ст. на Сході та Заході Європи під цим поняттям розуміли воєнну та політичну безпеку. Ситуація дещо змінилась на початку 90-х років, коли почали розглядати “національну безпеку” і проблеми її забезпечення із різних

сторін та аспектів, аналізуючи їх у теоретичних дослідженнях, філософсько-соціологічній та політичній літературах.

На сьогодні, і на Сході, і на Заході Європи склалося певне розуміння основних категорій, які використовуються при розробці шляхів подолання проблем забезпечення національної безпеки. На наш погляд, це сприяє поступовому формуванню достатньо структурованої, відносно чіткої концептуальної основи для основних законодавчих документів реалізації національної безпеки. Однак, поки що дослідники не дійшли згоди щодо того, що можна розуміти під самим поняттям “національна безпека” — стан, чи категорію, яка характеризує стан [18, с. 104].

Слід зазначити, що, вивчаючи категоріальні та державно-управлінські аспекти формування інституту національної безпеки, зокрема, його концепцію та зміст, досліджено, що термін “національна безпека” вперше був визначений після Другої світової війни. З огляду на це, слід зазначити, що ідея національної безпеки формується на законодавчому рівні у США — у Законі “Про національну безпеку” (1947 р.). Хоча, цікавим для науки є той факт, що термін “національна безпека”, вперше, був введений у американський державно-правовий лексикон ще президентом Т. Рузвельтом у 1904 р. і практично до 1947 р. вживався у сенсі оборони, розглядався саме як процес певної інтеграції зовнішньої, внутрішньої та воєнної політик держави.

Висновки. Резюмуючи вищезазначене, зазначу, що теоретичне визначення наукового поняття “на-

ціональна безпека” є пріоритетним, оскільки саме воно має розкрити суть цього державного соціально-правового явища, знайти його зміст та підкреслити найважливіші аспекти, залежності та елементи. Аналіз підходів до визначення наукового поняття “національна безпека” показує, що класичне бачення цього соціального явища з певних причин обмежене через те, що:

- сприйняття національної безпеки виникає, головним чином, через військову інтерпретацію цієї категорії, що призводить до значного обмеження її змісту;
- національна безпека асоціюється із поняттям держави, яка виступає запорукою її забезпечення;
- ігноруються внутрішні складові національної безпеки;
- відносність та суб’єктивність сприйняття природи поняття “національна безпека” тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ситник Г. П.* Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.
2. *Каляев А.* Теоретичні підходи щодо трансформації сучасних моделей державного управління у сфері безпеки та оборони // *Ефективність державного управління.* 2018. Вип. 1 (54). Ч. 1.
3. *Ситник Г. П.* Інституційно-цивілізаційної парадигми як основа методології державного управління у сфері національної безпеки / Г. П. Ситник // *Наук. часопис Академії національної безпеки.* 2017. № 1–2. 162 с.
4. *Крук С. І.* Організаційний механізм державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України // *Держава та регіони.* Серія: Державне управління, 2018. № 3 (63).
5. *Евсюков О. П.* Науково-теоретичні визначення сутності та змісту безпеки держави // *Вісн. Національного ун-ту цивільного захисту України.* Серія: Державне управління. 2017. Вип. 2 (7).
6. *Стукалін Т. А.* Система державного управління у сфері оборони держави та основні напрями її розвитку в контексті реформування сектора безпеки і оборони // *Теорія та практика державного управління.* 2 (53)/2016. 221 с.
7. *Ларін С. В.* Активізація взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки / С. В. Ларін // *Держава та регіони.* Серія: Державне управління: наук.-вироб. журн. Вип. 3. Запоріжжя: КПУ. 2017.
8. *Помаза-Пономаренко А. Л.* Напрями та методологія формування національної безпеки в регіональних умовах // *Публічне управління та митне адміністрування.* № 2 (13). 2015.
9. *Орел М. Г.* Політична безпека як складова національної безпеки: теоретичний аспект // *Наук. часопис Академії національної безпеки.* 2018. № 1. 95 с.
10. *Скулиш С. Д.* Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України: монографія: у 7 т. Т. 1: Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України / В. Ю. Богданович, І. Ю. Свіда, Є. Д. Скулиш ; за заг. ред. С. Д. Скулиша. К: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 548 с.
11. *Ситник Г. П.* Державне управління у сфері національної безпеки (кон-

- центральні та організаційно-правові засади): підручник. К.: НАДУ, 2011. 730 с.
12. Словник української мови [Текст]: в 11 т. Т. 1 / за ред. І. К. Білодіда, АН УРСР. Інститут мовознавства. К.: Наук. думка, 1970.
 13. *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 1–4. Москва: Русский язык, 1978. Т. 1: А–З. 1978.
 14. *Ліпкан В. А.* Теорія національної безпеки: підручник / В. А. Ліпкан. К.: КНТ, 2009. 576 с.
 15. *Могилевский В. Д.* Введение в теорию управления безопасностью систем / В. Д. Могилевский // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях [Текст]. 2001. № 4.
 16. *Wolfers A.* Diskort and Collaboration, Essays on International Politics ext] / A. Wolfers. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962. P. 150.
 17. *Ситник Г. П.* Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: дис. д-ра наук з держ. управління / Г. П. Ситник. К., 2004. 417 с.
 18. *Петровский В. Ф.* Доктрина “национальной безопасности” в глобальной стратегии США. Москва: Междунар. отношения, 1980.
- formation of modern models of public administration in the field of security and defense]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 1 (54), 1, 13–19 [in Ukrainian].
3. Sytnyk H. P. (2017). Instytutsiinotsyvilizatsiinoi paradyhma, yak osnova metodolohii derzhavnoho upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky [Institutional-civilizational paradigm as the basis of the methodology of public administration in the field of national security]. *Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky – Scientific journal of the National Security Academy*, 1–2, 10–23 [in Ukrainian].
 4. Kruk S. I. (2018). Orhanizatsiinyi mekhanizm derzhavnoho upravlinnia u sferi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Organizational Mechanism of Public Administration in the Field of National Security of Ukraine]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia – State and Regions. Series: State Administration*, 3(63), 105–108 [in Ukrainian].
 5. Evsiukov O. P. (2017). Naukovo-teoretychni vyznachennia sutnosti ta zmistu bezpeky derzhavy [Scientific theoretical definitions of the essence and content of the state security]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: Public Administration*, 2(7), 22–28 [in Ukrainian].
 6. Stukalin T. A. (2016). Systema derzhavnoho upravlinnia u sferi oborony derzhavy ta osnovni napriamy yii rozvytku v konteksti reformuvannia sektora bezpeky i oborony [The system of public administration in the field of state defense and the main directions of its development in the context of security and defense sector reform]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia –*

REFERENCES

1. Sytnyk H. P. (2012). *Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady)* [Public Administration in the field of national security (conceptual and organizational legal bases)]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
2. Kaliaiev A. (2018). Teoretychni pidkhody shchodo transformatsii suchasnykh modelei derzhavnoho upravlinnia u sferi bezpeky ta oborony [Theoretical approaches to the trans-

- Theory and Practice of Public Administration*, 2(53), 213-220 [in Ukrainian].
7. Larin S. V. (2017). Aktyvizatsiia vzaiemodii derzhavy i suspilstva shchodo zakhystu natsionalnykh tsinnostei u sferi natsionalnoi bezpeky [Activation of interaction between the state and society on the protection of national values in the field of national security]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia – State and Regions. Series: Public administration*, 3, 16–20 [in Ukrainian].
 8. Pomaza-Ponomarenko A. L. (2015). Napriamy ta metodolohiia formuvannia natsionalnoi bezpeky v rehionalnykh umovakh [Directions and methodology of national security formation in regional conditions]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia – Public Administration and Customs Administration*, 2(13), 194–199 [in Ukrainian].
 9. Orel M. H. (2018). Politychna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky: teoretychnyi aspekt [Political Security as a Component of National Security: A Theoretical Aspect]. *Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky – Scientific Journal of the National Security Academy*, 1, 22–34 [in Ukrainian].
 10. Skulysh S. D., Bohdanovych V. Yu., Svyda I. Yu. (2012). *Teoretyko-metodolohichni osnovy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. T. 1: Teoretychni osnovy, metody y tekhnolohii zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Theoretical and methodological foundations of national security of Ukraine. Vol. 1: Theoretical bases, methods and technologies of national security of Ukraine]. S. D. Skulysha (Eds.). Kyiv: Nauk.-vyd. viddil NA SB Ukrainy [in Ukrainian].
 11. Sytnyk H. P. (2011). *Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady)* [Public Administration in National Security (Conceptual and Organizational-Legal Framework)]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
 12. *Slovnnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. (1970). (Vols. 1). I. K. Bilodida (Eds.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
 13. Dal V. I. (1978). *Tolkovyy slovar zhivogo velikorusskogo yazyka* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language]. (Vols. 1). Moscow: Russkiy yazyk [in Russian].
 14. Lipkan V. A. (2009). *Teoriia natsionalnoi bezpeky* [Theory of National Social Security]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
 15. Mogilevskiy V. D. (2001). Vvedenie v teoriyu upravleniya bezopasnostyu sistem [Introduction to the theory of security management systems]. *Problemy bezopasnosti pri chrezvychaynykh situatsiyakh – Safety problems in emergency situations*, 4, 215–235 [in Russian].
 16. Wolfers A. (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press [in English].
 17. Sytnyk H. P. (2004). *Derzhavne upravlinnia u sferi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: teoriia i praktyka* [State Administration in the Sphere of Protection of the National Security of Ukraine: Theory and Practice]. Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
 18. Petrovskiy V. F. (1980). *Doktrina "natsionalnoy bezopasnosti" v globalnoy strategii SShA* [The Doctrine of "National Security" in the US Global Strategy]. Moscow: Mezhdunar. Otnosheniya [in Russian].